

A. IRATZEDER-EN HITZALDIA

Joan den astean, Dassance jaunak erran daut harriturik egon dela, Eguberri egunean, hogoi urteko gizon gazte bati beha. Bezperak eskuaraz zituzten Uztaritzen igande guziz bezala, eta gazte harek, libururik gabe, gogoz kantatzen zituen salmo guziak eta himnoa ere.

Behauzeko gizonak aditu izan ditut neronek igande batez, eskual bezperak apuñatik emaiten, lehengo kantikak bezein gogotik.

Buruilaren 3-an, mila bat garaztar eta amikuztar ba omen zen Ibarreko beilan. «Kyrie», «Gloria» eta usaiako meza-kantu guziak eskuaraz kantatu dituzte eta, geiago dena, Michel Garikoitz-en mezako kantu bereziak ere. Nun adi ditake, Eliza saindu guzian, hola-korik?

Nolaz ote sartu da gure Eskual-Herria hoin errexki, Elizako Biltzar Nausiak zabaldu bide berrietan? On dugu jakitea eta onhartu dut aipatzea: ez espantuka aitzeko, bainan erakusteko ezin eginik ez dela Eskual-Herrian ere, elgar aditzen badugu eta sinesteak laguntzen bagaitu.

1963-ko azken egunetan, Elizako Biltzar Nausiak asmatu eta onhartu ditu Liturgian molde berriak. Ordu arte, prediku eta kantikak salbu, denak latinez emaiten ziren elizetan. Zer egin behar zen? Nahi-t-ez, ez hiltzekotan, berritu. Behar ziren, lehen-bai-lehen, elizkizun berriak eskuaralatu eta, gure elizek betiko kar hura ez zezaten gal. elizkizun berrieri lehengo eskual-kantuen indarra eman.

Ixil-ixila asmu horri buruz ari ginen zazpi urte hartan Aita Lerchundi eta ni. Eskual-aire xahar edo berritan kantatzeko gisan, itzultzen baginitu Salmoak eskuaraz, eginen ahalko zirela egun batez elizkizunak eskuaraz.

Tenoreko bururatua ginuen Salmo-en liburua eta, ezin-egin guzien gatik ere, Bizkaitar adiskide batzueri esker, tenoreko agertua.

Bi ilabete gabe, Martxoaren 17-an Eskual-Herriko erretor guziak Baionan biltzen zituen Jaun Apezpikuak. Frantseseko liturgia izanen baitugu, eskuarazkoa ere behar ote dugu? Denek: bai!

«Beraz —dio Apezpikuak— liburuak erdaraz agertu-arau, eskuaraz ere argitaraz ditezke.» Eta guk, gure baitan: argitaraz ditezke eta agertuko dire.

Apirilaren 6-an, elgarretaritzen dire Beloken lehen aldikotz eskuarazleak. Hek ziren: Lafitte, Andiazabal, Emile Larre jaun apezak, eta hiru beneditano: Olçomendy, aita Etchehandy eta nerone.

Geroztik erran izan daukute ez ginuela Eskual-Herri guziaren batasunari aski kasu eman. 1964-eko apirilan, liturgia berria etzen, dakitanaz, aipatzen ere mendiz bertzaldean. Ez zuten, ez Donostian, ez Bilbaon, eskuarazlerik oraino izendatu. Funtsean, eskual-liturgiaren egitea buruzbero batzuen amets batez bertzerik ote zen?

Haatik, ezin ukatua zerbeit egin dugula hastetik batasunaren alde, gure Salmoak Bizkaitarrentzat Bizkaieratuak argit-araziz eta Gipuzkoarrentzat Gipuzkoeratuak. Geroztik ere, egin ditugun liturgia-liburu edo agerkarietatik igorri ditugu beti lau ale. Baionako Apezpikutegiaren bidez, Eskual-Herriko bertze lau Apezpikueri.

Dena den, Apirilaren 6-etik harat, astelehen oroz bildu gare. Lehen eguneko sei lagunekin batean beienik aitu direnak: Etchebarne, Bidart eta Olhagaray (Itsasuko, Sarako eta Gerezetako erretoarak), Eppherre jaun kalonjea, Hiriart-Urruty eta Charriton jaun apezak.

Narbaitz jaun kalonjeari baginiozke ere zorrak: harek eman diote Irakurgai guziori baimenaren aintzineko behakoa, eta hura izan dugu buru, Hazilaren 16-an, Mezako Otoitzak ontzat hartu dituen bilkura handian. Egun hartan, hor ziren ere gurekin: Goity jaun kalonjea, Aguer Atharratzeko erretora, Mailluquet Lekornekoa eta Curutcharry Donazaharrekoa.

Hazilaren 24-an, Jaun Apezpikua, Erromatik itzuli bezein laster, Beloken ginuen Laxague jaun kalonjearekin. Andiazabal Uztaritzetik etor-arazi zuen eta bieri eman zaukun «Salmoak» liburu bat Erromako baimenaz apaindua.

1964-eko hazilan, onhartua izan zen beraz eskuara liturgian, eta Salmo-en liburuko kantuak eman zitezken, hortik harat, meza sainduetan. Apezpikuaren azken hitza: «Eta orai, Salmo horiekin egizkitzue urte guziko Mezak.»

Lau urtez iraun du, astelehen oroz, Epistola, Ebanjelio eta bertze irakurgaien lanak, grekazko erranak zilatuz eta ordu-arte eskuaralitze guziori behatuz.

Salmoetarik hartu eta maiz aldatu behar ziren meza-kantu be-reziak lantzen nituen bertzalde, Aita Etchehandy lagun.

Horiek hola, zer egin dugu xuxen?

Urte guziko eta Saindu-besta guzietako *irakurgaiak* argitarazi ditugu: denetarat hamahiru liburuxka, bakotxa gusta baitzaiku be-deren mila eta berrehun libera berri.

Gero, Urte guziko eta Saindubesta guzietako *mezak*, Salmo-en pertsu neurritan: denetarat hamabi liburu, ahalaz frantses Aldareko-liburua bezein itxura ederrean inprimatuak. Ale batzu sei mila libera berri gusta zaizkigu. Eta, orroitzen bagare mendiz alde hontan, eskuara ibiltzen duten elizak 120 baizik ez direla, aitor dezagun gure aldetik erokeria zela eta zorrik gabe utzi gaituzten erretorren alde-tik miragarriko sinestea.

Musika sailean ere ainitz egin da: lan geienak Aita Lerchundi-renak. Haren Meza Nausia-z bertzalde, Narbaitz-Arradoi-ek egin dauku Meza Laburra, herri ainitzetan ezagutua dena; Urteaga jaunak Igandeko Meza, Donibane Lohitzunen handizkienean emana izan dena. Nik otoizturik, bertze biek ere asmatu dauzkigute Meza ederrak: Garbizu jaunak Herriko Meza, eta Olaizola jaunak Eskual-Meza.

«Ezkila»-k larogoi bat kantu argitarazi ditu: ainitz Aita Lerchundirenak; bertzeak Arradoy, Urteaga edo Garbizu jaunenak; hiru azkenak berritz Donetch erretor gaztearenak.

Lau dizka ere izan dire eginak: Meza Nausia Baigorriko kantari-ek, Meza Laburra Baionako apezgaiek, Aipa Jainkoa (edo Salmoak) Belokeko gaztek, Igandeko Meza Donibaneko Begiraleek.

Aipatu behar dut ere lau urte hoitako Otoizlari agerkaria. —Marzel Mendiboure jaun kalonjea buru, sei-zazpi aldiz urtean biltzen ginon Otoizlari-egileak. Maizenik hor zirenak: Eppherre, Curutcharry, Larzabal, Hiriart-Urruty, Emile Larre, Andiazabal, jaun apezak. Batzuetan hor ginituen ere Goity, Camino, Elizondo, Oxandabaratx apezak, eta ainitz lagundu gaituen ederzale bat: Jacques Etcheverry.

Apezek Otoizlari-n agertzen zituztenak, Herria-k, berrituz ge-roztik, hartzen ditu. —Otoizlari bere lehengo sailerat itzuli da orai, Belokeko adiskideen agerkari.

Eskual-elizetan sartu direnetz egin ditugun eskual-liturgiako lanak?

— Irakurgaiak: igande oroz, eliza guzietan baliatzen dituzte; astelegunetan, batzuek bai, bertzek ez.

— Kyrie, Sanctus, Agnus eskuaraz kantatzen dire denetan. Arradoi-en edo Lerchundi-ren mezatik.

— Gloria in Excelsis, geinetan eskuaraz; Credo ere, asko elizetan.

— Meza bakotzeko Kantu Bereziak ainitzek emaiten dituzte eskuaraz, eta hortan lan handia egiten dute Serora batzuek. Bainan hemen huts bat: hartzen balituzte kantariak, artetan bederen, Salmo-en liburuan edo Ezkila-ko kantuetan diren aire aberatsenak..., beti aire errexenetan egon gabe.

— Denek diotena, herrietan geienik maite dituztenak: Igandetako Bezperak eta Ehorzketako Meza.

— Alde huntako eliza-kantu berriak mendiz bertzalderat ainitz hedatu dire eta mundu zabaleko zortzigarren Eskual-Herrirat ere: Pariserat, Caracas-erat, San Francisco-rat...

Joan den urtean, Oyarzun-en, ospatu dituzte Don Manuel Lekuona gure jaun bihotz handikoaren 50 apezurteak; eta zer dute kantatu 300 apezek Meza-sartzean? Aita Lerchundiren «Kanta Jau-nari, lur guzia.»

— Orai arte, gure fededunek handisko zaukaten Salmo-liburua; aste huntan agertuko da *esku-liburu bat* sakelari eman errexa, handiaren mami guziaz aberats.

— Eta, bururatzeko, huna argi bat batasun bidean: Sagarako Otoitzak Napar, Lapurtar, Xiberotar, Gipuzkoar eta Bizkaitarrek elgarrekin eskuaralatu ditugu Donostian eta hitz berekin edo bertuekin argitarazi.

Eraile guti, jorraile ainitz. Aspaldiko egia.

Aitor dezagun balere, indar handia egin dutela aldi huntan eskual-elizek.

Bainan Eskualdun guziek jakin behar dute erretor ainitzek duten apezmina. Egin-abal guziak egin dituzte eskuara elizetan atxikitzeo edo liturgia-kantuekin berritz sar-arazteko. Burasoe, aldiz, eta gazten erakaslek hiltzerat uzten dute eskuara

Herriko eliza ez da hilen-etxea. Gaztek eta haurrek ez badakite eskuararik, erdararat jo beharko dute apezek.

Ea noiz piztuko den gure Eskual-Herrian eskuararen aldeko batasun funtsezko bat: Eskualdun Burasoen Batasuna. Geroztik sortu da Fededunak batasuna.

Eskoletan eta etxetan bizi dadila Eskuara, eta biziko da elizetan.

DASSANCE JAUNAREN HITZALDIA

Eskualzain, laguntzale, jaun andereak,

Egun bezalako batzar baten ondotik, bilkuran direnek pentsa dezakete azkenik mintzatuko denak, erran direnak bilduma batean harturik, elgarrekin josirik, erakutsiko duela laburzki egungo solasa zertarat eta norat zohan, agerian ere emanen eskuararen alderako dituzken ondorio onak.

Bainan, horra: holako ondar-bitz baten egiteko, nik, aiphatu direnak beharko nintuen aditu..., eta hortan da, ba, gorde ez dezakedan makurra; beharriek ez nautelakoan laguntzen, erran diren-etarik gehienak huts egin baititut.

Ene ezinbertzea ikusiz, barkatuko ahal dautazue, eta, beraz, aldi huntan, nahi edo ez, ene pegarreko uretik edan beharko duzue...

Hasteko, nahiz gure adiskide Haritschelharrek egin dautzuen, oxtion, gisa zen ongi ethorria, ez dezaket, nik ere, ixilik atxik egungo bilkurak emaiten dautan atsegina, ikusten zaituztedalarik Eskualzain, laguntzale, oro Eskuararen adiskide eta langile hobere-netarik, hunarat bilduak, Eskualzaindiaren sortzearen berrogoita hamargarren urthe-muga-kari.

Mende erdi bat zerbeit bada segurki; haatik, Eskual Akademia baten xedea, edo hobeki erraiteko ametsa, etzen ordukoa: duela ehun eta zenbeit urthe, Dassance aphezak gauza horri hastapen zerbeit emana zion; geroxago, Hiribarren aphez Azkaindarrak ere; geroztik, bertze askok, eta, azkenik naski, oraiko Sarako hauzaphezaren osaba, Adrien Dutournier Baionan miriku aiphatua zen batek, mila bederatzi ehun eta hamabian Eskualzaleen-Biltzar-rari galdegiten baitzion xutik ezer zetzan bi gauza: Eskualmuseo edo erakustoki bat, eta Eskuararen iraupenari buruz lan egingen zuen Akademia bat.

Fruitu horiek ontzera zohazin dudarik gabe, zenbeit urtheren barnean konplitu baitziren bi xedeak, ez haatik Eskualzaleen Biltza-